

ČIMBENICI ZADOVOLJSTVA I NEZADOVOLJSTVA UČITELJA RADOM U PRODUŽENOM BORAVKU

Karolina DOUTLIK, učiteljica-voditeljica produženog boravka
Osnovna škola "Ivan Benković", Hrvatskog preporoda bb, Dugo Selo
karolina.doutlik@gmail.com

Sažetak: *Produženi je boravak neobvezni oblik neposrednoga odgojno-obrazovnog rada namijenjen učenicima nižih razreda u kojem oni prije ili nakon redovne nastave izvršavaju školske obveze, hrane se te uz stručno vodstvo učitelja na kvalitetan i raznolik način provode svoje slobodno vrijeme. Istraživanje je provedeno na uzorku od 135 učitelja-voditelja produženog boravka zaposlenih u osnovnim školama na području cijele Republike Hrvatske. Cilj istraživanja bio je utvrditi glavne čimbenike zadovoljstva i nezadovoljstva učitelja radom u produženom boravku kao i razlike u čimbenicima zadovoljstva i nezadovoljstva među ispitanicima s obzirom na spol, dob, stupanj obrazovanja, ukupni radni staž, radni staž u produženom boravku i mjesto zaposlenja. Provedenom faktorskom analizom utvrđeni su glavni čimbenici zadovoljstva učitelja radom u produženom boravku (sloboda u radu i individualizirani pristup učenicima) te glavni čimbenici nezadovoljstva (organizacijski problemi, neuvvažavanje učitelja-voditelja produženog boravka i uvjeti rada).*

Ključne riječi: *nezadovoljstvo učitelja, produženi boravak, zadovoljstvo poslom, zadovoljstvo učitelja*

1. Uvod

Organiziranje produženog boravka u hrvatskim osnovnim školama javlja se početkom 60-ih godina prošlog stoljeća. Među prvim osnovnim školama koje su imale produženi boravak bile su Eksperimentalna osnovna škola "Jordanovac" u Zagrebu te Eksperimentalna osnovna škola "Bratstvo-jedinstvo" u Sisku (Koraj, 1985.). Isprva se produženi boravak organizirao za učenike koji su bili bez roditeljskog nadzora, imali problema u učenju ili ponašanju, a danas su najčešći sigurnosni razlozi – zbrinjavanje učenika zbog zaposlenosti roditelja. Suvremeno društvo postavlja školi novi zadatak, a to je zaštita i briga o njihovoj djeci.

Pojavom produženog boravka škola proširuje svoju djelatnost te tako više nije samo obrazovna nego i odgojna ustanova. Time ona otvara svoja vrata, postaje partner u odgoju učenika i dobiva epitet suvremena (Puževski, 2002.).

2. Produženi boravak

Produženi je boravak neobvezni oblik neposrednog odgojno-obrazovnog rada namijenjen učenicima nižih razreda u kojem oni prije ili nakon redovne nastave izvršavaju školske obveze (pisanje domaćih zadaća i učenje), hrane se te uz stručno vodstvo učitelja¹-voditelja produženog boravka na kvalitetan i raznolik način provode svoje slobodno vrijeme. Program produženog boravka nudi učenicima nebrojene pedagoške, socijalne i zdravstvene vrijednosti (Jugović i sur., 1967.; Puževski, 1968.; Lovrentjev, 2005.a i 2005.b). U produženom se boravku dnevno izmjenjuju mnoge aktivnosti – igra, odmor, učenje, rekreacija, pisanje domaćih zadaća, slobodno vrijeme, ručanje i uživanje.

Produženi boravak kao drukčiji organizacijski oblik rada zanemarena je tematika u literaturi, na fakultetima i na stručnim skupovima učitelja. Međutim, u posljednjih 10 godina raste interes istraživača za taj oblik odgojno-obrazovnog rada (Seme, 2001. i 2002.; Matijević, 2006.; Tucman, 2009.; Vidić, 2010.).

O problemima u organizaciji produženog boravka pisalo se i prije (Vučak, 1995.; Seme, 2001.). Kao među njima Seme (2001.: 364) navodi: računanje neposrednog odgojno-obrazovnog rada po punim satima (a ne po nastavnim satima, kao što se to računa za rad u neposrednoj nastavi), čime učitelji gube pravo napraviti stanku; poistovjećivanje radnog vremena boravka i radnog vremena učitelja u produženom boravku, što dovodi do toga da su učitelji u produženom boravku opterećeni preko zakonom propisane norme; iako je rad s učenicima u produženom boravku individualiziran (kao što je u dopunskoj ili dodatnoj nastavi), to nema utjecaja na ukupan broj učenika u njemu; produženom boravku ne priznaje se status kombinirane odgojno-obrazovne skupine; učiteljeva zapažanja o učenikovu radu u produženom boravku nisu bitna za praćenje i ocjenjivanje učenika; broj sati koji su predviđeni za pripremu učitelja u produženom boravku manji je nego za učitelja u razrednoj nastavi zbog uvriježenog mišljenja da nisu potrebne pripreme za slobodno vrijeme.

Jednu četvrtinu života ljudi provode na poslu te je zato veoma bitno jesu li njime zadovoljni ili ne. Dosad nema općeprihvaćene definicije pojma *zadovoljstvo*. Oloolube (2006.) u svom radu objašnjava Maslowljevju teoriju hijerarhije potreba i Herzbergovu dvofaktorsku teoriju, koje su dale osnovu za istraživanja zadovoljstva, ali i motivacije, a koje prema Radeki i Soriću (2006.) pripadaju

¹ Termin učitelji u radu rabi se kao zbirni naziv za učitelje i učiteljice.

prvoj skupini teorija, odnosno sadržajnom ili nekauzalnom modelu zadovoljstva poslom, koje polaze od potreba ili vrijednosti što trebaju biti zadovoljene kako bi pojedinac bio zadovoljan. Nasuprot tome su instrumentalni ili procesni modeli zadovoljstva poslom koji se temelje na razlici između postignutog i očekivanog. U Hrvatskoj su zadovoljstvo učitelja poslom dosada istraživali Strugar (1994.b, prema Radeka i Sorić, 2006.), Radeka i Sorić (2006.) i Maršić (2007.). Velika većina učitelja opredjeljuje se za to zanimanje iz ljubavi prema djeci i želji da svoje znanje prenesu na njih. No, samo unutarnje ispunjenje nije dovoljno da učitelj bude zadovoljan poslom. Nezadovoljstvo na poslu ne implicira se samo na samoga zaposlenika nego i na osobe s kojima on radi, a u slučaju učiteljskog zanimanja to je još teže jer se tada može negativno odraziti na subjekte odgojno-obrazovnog procesa, same učenike.

Učitelji razredne nastave na fakultetima se osposobljuju za tehniciranje, odnosno za izvršavanje unaprijed definiranih ciljeva te planova i programa koji su propisani nacionalnim kurikulumom. Učitelji koji se zaposle u produženom boravku suočeni su s nekoliko izazova – završili su fakultet koji ih je školovao za drukčiji oblik rada no što ga ima produženi boravak, nisu prošli metodiku kojom bi stekli potrebna znanja u organizaciji slobodno ustrojenog vremena. Dakle, učitelji koji rade u produženom boravku prepušteni su sebi samima, odnosno svojoj kreativnosti, snalažljivosti, motivaciji. S druge pak strane, učitelji koji rade u produženom boravku imaju veliku slobodu u radu. U produženom boravku nema unaprijed određenih sadržaja jer za takav oblik odgojno-obrazovnog rada ne postoje propisani planovi i programi. Organiziranje slobodnog vremena jedan je od temeljnih zadataka produženog boravka, a ono se dijeli na tri programska područja (Lovrentjev, 2005.a): jezično i kulturno-umjetničko, radno-tehničko te sportsko-rekreativno područje. Učitelji-voditelji produženog boravka autonomni su u odlučivanju što, kako i kada će raditi.

Produženi je boravak specifičan ne samo zbog razlike u realizaciji odgojno-obrazovnog procesa nego i zbog drukčije uloge učitelja koji rade u njemu. Učitelj u produženom boravku ima ulogu mentora – on pomaže učenicima, daje im upute, organizira i kontrolira njihov rad, potiče ih i prati te postupno vodi prema njihovu osamostaljivanju. Povećana odgovornost ovih učitelja leži i u tome da cilj produženog boravka nije težnja za kognitivnim nego cjelovitim razvojem jer se u produženom boravku razvijaju: radne i higijenske navike, kultura ponašanja, sposobnosti komunikacije, emocije, prosocijalno ponašanje, osjećaj uspješnosti i sposobnosti nošenja s neuspjehom, vlastiti interesi, ekološki prihvatljivo ponašanje i dr. (Lovrentjev, 2005.a: 40, 41, 42).

Jedan je od zadataka produženog boravka i izvršavanje školskih obveza. Učenici u produženom boravku uče i individualno rješavaju domaću zadaću. Pritom učitelj-voditelj može upoznati individualne potrebe i poteškoće svakog učenika.

U produženom boravku učitelji imaju više vremena i prilika raditi pojedinačno s učenicima. Samim time oni mogu individualizirano pristupiti svakom učeniku te neke dijelove u procesu učenja prilagoditi učenikovim sposobnostima.

Učenici u produženom boravku formiraju odgojno-obrazovnu skupinu koja može biti homogena ili heterogena. Homogenu odgojno-obrazovnu skupinu čine učenici iz istog ili paralelnih odjeljenja, dok se u heterogenoj odgojno-obrazovnoj skupini nalaze učenici različitih razrednih odjela.

Lovrentjev (2005.b) smatra da je rad u boravku marginaliziran od roditelja, ravnatelja, ostalih kolega, a ponekad i od samih učitelja koji rade u produženom boravku. Iako voditelji produženog boravka prolaze istu izobrazbu kao i razredni učitelj, oni često nisu jednako uvaženi. Jedan je od razloga tome neobveznost takva oblika rada. Nadalje, većina roditelja promatra produženi boravak samo s aspekta zbrinjavanja njihove djece u vrijeme kada oni rade te ne uvažavaju učitelje u njemu jer primjerice ne ocjenjuju njihovu djecu.

Vidić (2010.) navodi kako je potrebno ispitati zadovoljstvo učitelja koji rade u produženom boravku, a što je i cilj ovoga rada.

3. Metodologija istraživanja

3.1. Ciljevi istraživanja

Ciljevi ovog istraživanja jesu:

1. Utvrditi čimbenike zadovoljstva i nezadovoljstva učitelja radom u produženom boravku.
2. Utvrditi razlike u čimbenicima zadovoljstva i nezadovoljstva učitelja s obzirom na spol, dob, stupanj obrazovanja, ukupni radni staž, radni staž u produženom boravku i mjesto zaposlenja.
3. Utvrditi žele li učitelji koji rade u produženom boravku prijeći iz njega u razrednu ili predmetnu nastavu i analizirati navedene razloge.

3.2. Instrumenti istraživanja

Najprije je metodom anketiranja provedeno predispitivanje na deset namjerno odabranih učiteljica-voditeljica produženog boravka. Ispitanici su bili ženskoga spola, starosne dobi od 25 do 52 godine, a njihov radni staž kretao se od dvije do 21 godine radnoga iskustva. Anketni se upitnik sastojao od dva pitanja otvorenog tipa: *Čime ste zadovoljni/nezadovoljni u radu u produženom boravku?* i *Što mislite čime su Vaši ostali kolege zadovoljni/nezadovoljni u radu u produženom boravku?* Prikupljeni odgovori pomogli su u sastavljanju odgovarajućih čestica za upitnik koji je nazvan *Upitnik o zadovoljstvu učitelja koji rade u produženom*

boravku. Ispitanici su na Likertovoj skali od 5 stupnjeva trebali procijeniti stupanj slaganja s 30 tvrdnji. Na kraju upitnika izjasnili su se bi li prešli iz produženog boravka u razrednu ili predmetnu nastavu te obrazložili odabrani odgovor.

3.3. Ispitanici i postupak prikupljanja podataka

Samo ispitivanje provedeno je u ožujku 2011. godine na privatnom skupu za usavršavanje učitelja koji rade u produženom boravku u gradu Zagrebu i slanjem anketnog upitnika na osobne e-mail adrese voditelja produženog boravka dobivene na tom skupu. Nadalje, anketni upitnik bio je poslan putem e-maila na adrese škola s produženim boravkom prema popisu dobivenom od Ureda državne uprave 18 županija u Republici Hrvatskoj te na e-mail adrese osnovnih škola s produženim boravkom u gradu Zagrebu.

Istraživanje je obuhvatilo 135 ispitanika, od čega je 129 bilo ženskoga spola (95,6%), a šest ispitanika muškoga spola (4,4%). Ispitanici su podijeljeni u dvije dobne skupine: učitelji do 30 godina i učitelji stariji od 30 godina. Skupinu učitelja do 30 godina čini 37,8 posto ispitanika ($N = 51$), a skupinu učitelja starijih od 30 godina 62,2 posto ispitanika ($N = 84$). Ispitivanjem je obuhvaćeno najviše ispitanika s visokom stručnom spremom ($N = 103$), dok ispitanici s višom stručnom spremom čine 23,7 posto uzorka ($N = 32$). Ispitanici su s obzirom na radni staž podijeljeni u dvije skupine: učitelji do pet godina radnoga staža ($N = 51$) i učitelji s više od pet godina radnoga staža ($N = 84$). Većina ispitanika ($N = 95$) radi do pet godina u produženom boravku, a ostali ($N = 40$) rade više od pet godina. Ispitanici su s obzirom na mjesto zaposlenja podijeljeni u dvije skupine: ispitanici koji rade na području grada Zagreba ($N = 95$) i ispitanici koji su zaposleni izvan grada Zagreba ($N = 40$).

Učitelji u produženom boravku pretežno rade samo poslijepodne ($N = 119$), znatno manji broj njih radi u smjenama ($N = 13$), a najmanji broj samo ujutro ($N = 3$). Iz pedagoških je razloga začuđujući podatak da postoje produženi boravci u kojima djeca borave samo ujutro jer prema Državnom pedagoškom standardu (2008.: 43) produženi je boravak „organizirani boravak djece u školi nakon redovite, obvezne nastave“, a ne prije.

Broj učenika u produženom boravku u kojem učitelji rade značajno varira i kreće se u rasponu od osam do 34 učenika. Grupiranjem podataka broj učenika u produženom boravku podijeljen je u četiri skupine; skupina do 14 učenika, od 15 do 20 učenika, od 21 do 30 učenika i više od 30 učenika. Najveći postotak ispitanika, njih 61,5 posto, radi u produženom boravku s od 21 do 30 učenika, potom slijedi skupina od 15 do 20 učenika (25,2%), a u najmanjoj su mjeri zastupljene odgojno-obrazovne skupine s više od 30 učenika (8,1%), te s brojem do 14 učenika (5,2%).

Kao što je broj učenika u produženom boravku varijabilan, tako su i odgojno-obrazovne skupine različite. Najveći broj ispitanika radi u produženom boravku s homogenom skupinom u kojoj su učenici iz jednog razrednog odjela ($N = 62$); slijede homogena skupina u kojoj su učenici iz dva paralelna odjeljenja istog razreda ($N = 35$), heterogena skupina u kojoj su učenici iz dva razredna odjela ($N = 13$), heterogena skupina u kojoj su učenici iz tri razredna odjela ($N = 10$), heterogena skupina u kojoj su učenici iz četiri razredna odjela ($N = 9$), homogena skupina u kojoj su učenici iz tri paralelna odjeljenja istog razreda ($N = 4$) i heterogena skupina u kojoj su učenici iz pet razrednih odjela ($N = 2$).

4. Rezultati istraživanja

4.1. Čimbenici zadovoljstva učitelja radom u produženom boravku

Kako bi se utvrdili čimbenici zadovoljstva i nezadovoljstva učitelja radom u produženom boravku, provedena je faktorska analiza metodom glavnih komponentata uz Kaiser-Guttmanov kriterij i varimax rotaciju. Analizom podataka ekstrahirana su četiri faktora s karakterističnim korijenima većim od jedan (Kaiser-Guttmanov kriterij) koja zajedno objašnjavaju 59,69 posto varijance. Na temelju scree plot dijagrama donesena je odluka o zadržavanju samo dvaju faktora koja zajedno objašnjavaju 41,70 posto varijance. U Tablici 1 prikazana je matrica faktorske strukture zadovoljstva učitelja radom u produženom boravku nakon varimax rotacije.

Tablica 1. Matrica faktorske strukture zadovoljstva učitelja radom u produženom boravku nakon varimax rotacije

FAKTORI I ČESTICE	Zasićenja na faktorima	
	1	2
<i>Zadovoljna/Zadovoljan sam što radim u produženom boravku jer:</i>		
1. SLOBODA U RADU		
8. u radu mogu implementirati elemente alternativnih pedagogija	,734	
9. imam slobodu u izboru sadržaja	,732	
7. zajedno s učenicima mogu kreirati program rada	,693	
12. rad u produženom boravku bez strogih je programskih okvira	,669	,301
3. imam mogućnost izražavanja vlastite kreativnosti	,515	
<i>karakteristični korijen = 3,173</i>		
<i>% objašnjene varijance = 21,15%</i>		
<i>Cronbachov $\alpha = ,78^0$</i>		

2. INDIVIDUALIZIRANI PRISTUP UČENICIMA		
5. imam mogućnost posvetiti se svakom učeniku pojedinačno		,782
6. imam više vremena odgojno djelovati na učenike		,781
11. imam mogućnost bolje upoznati potrebe svakog učenika	,368	,758
14. imam mogućnost prilagoditi aktivnosti u skladu sa specifičnostima pojedinog razrednog odjela	,387	,632
10. organizacija je radnog dana u produženom boravku fleksibilna	,387	,541
<i>karakteristični korijen = 3,083</i>		
<i>% objašnjene varijance = 20,55%</i>		
<i>Cronbachov $\alpha = ,834$</i>		

Napomena: prikazana su zasićenja veća od ,30

Kao što je vidljivo iz Tablice 1, zadržani faktori najbolje bi se mogli opisati kao *sloboda u radu* i *individualizirani pristup učenicima*. Također, vidljivo je kako je dobivena zadovoljavajuća pouzdanost dobivenih subskala, a koja je ispitivana Cronbachovim alpha koeficijentom pouzdanosti. Tako za čestice koje se opisuju zajedničkim faktorom *sloboda u radu* pouzdanost iznosi ,789, a za čestice koje se opisuju zajedničkim faktorom *individualizirani pristup učenicima* pouzdanost iznosi ,834.

Faktor *sloboda u radu* čine čestice: mogućnost implementacije elemenata alternativnih pedagogija, sloboda u izboru sadržaja, kreiranje programa rada u suradnji s učenicima, rad u produženom boravku rad je bez strogih programskih okvira, mogućnost izražavanja vlastite kreativnosti. Dnevni plan rada u produženom boravku dijeli se na vrijeme za učenje, odnosno samostalno izvršavanje školskih obveza te slobodno ustrojeno vrijeme. Učitelji imaju potpunu slobodu u biranju sadržaja i aktivnosti za područja slobodno ustrojenog vremena te tako dolazi do izražaja njihova kreativnost. Brojne kreativne ideje nudi Lovrentjev (2005.a i 2005.b). Lepeza je mogućnosti i u originalnim pedagoškim konceptima mnogih alternativnih pedagogija (Matijević, 2006.).

Faktor *individualizirani pristup učenicima* čine čestice: mogućnost posvećivanja svakom učeniku pojedinačno, više vremena za odgojno djelovanje na učenike, bolje upoznavanje potreba svakog učenika, mogućost prilagođavanja aktivnosti u skladu sa specifičnostima pojedinog razrednog odjela, fleksibilna organizacija radnog dana u produženom boravku. Za vrijeme izvršavanja školskih obveza, učitelj može uvidjeti kakve teškoće ima njegov učenik te odmah pristupiti njihovoj rješavanju. Kako učenici u produženom boravku za vrijeme učenja rade individualno, tako učitelji mogu neke dijelove u procesu učenja individualizirati, odnosno prilagoditi sposobnostima, individualnim brzinama rada i znatiželji svakog učenika. Učitelj u produženom boravku ima ulogu mentora. On pomaže učenicima, daje im upute, organizira i kontrolira njihov rad, prati ih te postupno vodi prema njihovu osamostaljivanju.

4.2. Čimbenici nezadovoljstva učitelja radom u produženom boravku

Faktorskom analizom ekstrahirana su tri faktora koja zajedno objašnjavaju 51,54 posto varijance. Prvi faktor objašnjava 19,39 posto varijance, drugi objašnjava 18,07 posto, a treći 14,08 posto varijance. U Tablici 2 prikazana je matrica faktorske strukture nezadovoljstva učitelja radom u produženom boravku nakon varimax rotacije.

Tablica 2. Matrica faktorske strukture nezadovoljstva učitelja radom u produženom boravku nakon varimax rotacije

FAKTORI I ČESTICE <i>Nezadovoljna/Nezadovoljan sam što radim u produženom boravku jer:</i>	Zasićenja na faktorima		
	1	2	3
1. ORGANIZACIJSKI PROBLEMI			
15. nemam kvalitetne materijalne uvjete za rad	,742		
14. roditelji me ne uvažavaju kao jednakovrijednu/ jednakovrijednog razrednoj učiteljici/učitelju	,627	,381	
4. broj učenika u odgojno-obrazovnim skupinama prevelik je	,599	,414	
7. ima premalo materijala za rad u produženom boravku	,591	,372	
13. rad s kombiniranim odjeljenjima iziskuje dodatni napor	,556		,458
9. ljudi misle da se u PB-u samo igra, čuvaju učenici i piše domaća zadaća	,550		,417
12. ne odgovara mi radno vrijeme	,526		
<i>karakteristični korijen = 2,908</i>			
<i>% objašnjene varijance = 19,39%</i>			
<i>Cronbachov α = ,789</i>			
1. NEUVAŽAVANJE UČITELJA-VODITELJA PRODUŽENOG BORAVKA			
3. slabi su mi izgledi za napredovanje		,796	
5. moja su zapažanja u praćenju učenika nevažna		,754	
6. nemam mogućnost stručnog usavršavanja		,715	
2. imam osjećaj manje vrijednosti u odnosu na učitelje razredne nastave	,365	,547	,431
<i>karakteristični korijen = 2,711</i>			
<i>% objašnjene varijance = 18,07%</i>			
<i>Cronbachov α = ,787</i>			
3. UVJETI RADA			
11. nisam plaćena za sve poslove (smjenski rad, rad s kombiniranim odjeljenjima, rad s učenicima s prilagođenim programom)			,770
10. neuspjeh učenika boravkaša doživljavam kao osobni neuspjeh			,701
1. radim pet sunčanih sati bez odmora	,340		,475
<i>karakteristični korijen = 2,112</i>			
<i>% objašnjene varijance = 14,08%</i>			
<i>Cronbachov α = ,616</i>			

Napomena: prikazana su zasićenja veća od ,30

Kao što je vidljivo iz Tablice 2, zadržani faktori najbolje bi se mogli opisati kao *organizacijski problemi*, *neuvažavanje učitelja-voditelja produženog boravka* i *uvjeti rada*. Također, vidljivo je kako je dobivena zadovoljavajuća pouzdanost dobivenih subskala, a koja je ispitivana Cronbachovim alpha koeficijentom pouzdanosti. Tako za čestice koje se opisuju zajedničkim faktorom *organizacijski problemi* pouzdanost iznosi ,789, za čestice koje se opisuju zajedničkim faktorom *neuvažavanje učitelja-voditelja produženog boravka* iznosi ,787, a za čestice koje se opisuju zajedničkim faktorom *uvjeti rada* pouzdanost iznosi ,616.

Faktor *organizacijski problemi* čine čestice: nekvalitetni materijalni uvjeti za rad, neuvažavanje voditelja produženog boravka kao jednakovrijednog učitelju razredne nastave, prevelik broj učenika u odgojno-obrazovnim skupinama, premalo materijala za rad u produženom boravku, dodatni napor za rad s kombiniranim odjeljenjima, mišljenje da se u produženom boravku samo igra, čuvaju učenici i piše domaća zadaća, neodgovarajuće radno vrijeme. Kvaliteta rada u produženom boravku ovisi i o broju učenika u odgojno-obrazovnoj skupini. Prema Državnom pedagoškom standardu (2008.: 49), produženi se boravak organizira "s najmanje 14 učenika, a u pravilu s 20 učenika". Od 135 ispitanika, čak 69,6 posto njih radi s više od 20 učenika. Na Prvom republičkom savjetovanju o produženom boravku učenika u osnovnim školama koji je održan prije pedesetak godina navodi se da "broj učenika u heterogenoj grupi trebalo bi da se kreće (...) od 15 do maksimalno 20 učenika" te da je "rad voditelja heterogenih grupa u produženom boravku izuzetno težak i odgovoran" (Jugović i sur., 1967.: 72). O zapostavljenosti produženog boravka u hrvatskom školstvu govori podatak da postoje samo dva didaktička priručnika za rad u njemu, dok učitelji za rad u razrednoj nastavi imaju na raspolaganju mnogobrojne priručnike. Takav oblik rada zahtijeva i određene materijalne uvjete kao što su suvremena nastavna pomagala i funkcionalno opremljen školski prostor kako bi se učenici u njemu osjećali ugodno i kako bi bio poticajan za samostalno učenje i rad. Vidić (2010.: 86) smatra da zbog mišljenja kako se u produženom boravku samo čuvaju djeca "učitelji mogu osjećati nedovoljnu stručnu iskorištenost". Ispitanici ovog istraživanja pretežno rade samo poslijepodne (N = 119), znatno manji broj njih radi u smjenama (N = 13), a najmanji broj samo ujutro (N = 3). Iz pedagoških razloga začuđujući je podatak da postoje produženi boravci u kojima djeca borave samo ujutro jer prema Državnom pedagoškom standardu (2008.: 43) produženi je boravak "organizirani boravak djece u školi nakon redovite, obvezne nastave", a ne prije.

Faktor *neuvažavanje učitelja-voditelja produženog boravka* čine čestice: slabi izgledi za napredovanje, nevažna zapažanja u praćenju učenika, nemogućnost stručnog usavršavanja te osjećaj manje vrijednosti u odnosu na

učitelje razredne nastave. Neravnopravan status između produženog boravka i razredne nastave također znači i neravnopravan status učitelja te uzrokuje nezadovoljavajuće stanje na pedagoškoj i didaktičkoj razini (Seme, 2002.). Dobri rezultati u produženom boravku ovise i o suradnji učitelja u nastavi te učitelja-voditelja produženog boravka. Kako ti učitelji rade s istim učenicima, nužno je da oni dobro surađuju, nadopunjuju se i rade timski. Razredni učitelj nakon redovne nastave upućuje učitelja produženog boravka u to što su učenici učili, što imaju za domaću zadaću te kojim je učenicima potrebno dodatno vježbanje ili ponavljanje. O važnosti suradnje između tih učitelja piše Vidić (2010.), koja tvrdi da neuvažavanje mišljenja učitelja koji rade u produženom boravku može rezultirati učenikovim priklanjanjem učitelju koji ih ocjenjuje, a Seme (2001.) smatra da je problem to što učiteljeva zapažanja o učenikovu radu u produženom boravku nisu bitna. Činjenica je da je većina stručnih skupova organizirana za učitelje koji rade u razrednoj nastavi, tako da učitelji-voditelji produženog boravka imaju manju mogućnost usavršavanja i poboljšavanja kvalitete vlastitog rada. Nadalje, učitelji-voditelji produženog boravka susreću se s još jednim problemom. Ako žele napredovati u svom zvanju, njihov je put za ostvarivanjem toga cilja teži jer su uvjeti ocjenjivanja i elementi kojim se vrjednuje uspješnost rada s učenicima orijentiraniji na nastavu. Radeka i Sorić (2006.) u svom su istraživanju došli do zaključka da je nezadovoljstvo poslom veće što su radni uvjeti, društveni ugled zanimanja i kompetentnost učitelja lošiji.

Faktor *uvjeti rada* čine čestice: neplaćeni rad za sve poslove (smjenski rad, rad s kombiniranim odjeljenjima, rad s učenicima s prilagođenim programom), doživljavanje neuspjeha učenika boravkaša kao osobnog neuspjeha, pet sunčanih sati rada bez odmora. Jedna od razlika u radu učitelja razredne nastave i učitelja-voditelja produženog boravka struktura je radnog vremena. Računanje neposrednog odgojno-obrazovnog rada po sunčanim satima Seme (2001.) navodi kao jedan od glavnih problema u organizaciji produženog boravka. Maslić i sur. (2005., prema Maršić, 2007.) smatraju plaću najvažnijim aspektom zadovoljstva. Učitelji koji rade u produženom boravku imaju tri poslodavca – Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, školu u kojoj rade te određenu jedinicu lokalne samouprave koja osigurava plaću. Često se događa da učitelji koji rade u produženom boravku ne budu plaćeni za sve poslove na koje imaju pravo – smjenski rad, rad s heterogenim skupinama, rad s učenicima s prilagođenim programom.

4.3. Ispitivanje razlika u čimbenicima zadovoljstva i nezadovoljstva učitelja radom u produženom boravku s obzirom na sociodemografske karakteristike ispitanika

Istraživanjem se željelo ispitati postoje li statistički značajne razlike u čimbenicima zadovoljstva i nezadovoljstva s obzirom na sociodemografske karakteristike ispitanika – spol, dob, stupanj obrazovanja, ukupni radni staž, radni staž u produženom boravku i mjesto zaposlenja.

Analiza rezultata pokazala je da ne postoji statistički značajna razlika između učitelja i učiteljica u produženom boravku s obzirom na *slobodu u radu* ($t = 1,015$, $df = 133$, $p > 0,05$), *individualizirani pristup učenicima* (Mann-Whitney U test, $Z = -,916$; $p > 0,05$), *organizacijske probleme* (Mann-Whitney U test, $Z = -1,044$; $p > 0,05$), *neuvažavanje učitelja-voditelja produženog boravka* ($t = -0,775$, $df = 133$, $p > 0,05$) i *uvjete rada* ($t = 0,433$, $df = 133$, $p > 0,05$).

Međutim, analiza rezultata pokazala je postojanje statistički značajne razlike u nezadovoljstvu *organizacijskim problemima* ($t = -2,758$, $df = 133$, $p < 0,05$) s obzirom na dob. Ispitanici mlađi od 30 godina ($M = 25,45$; $sd = 6,19$) ne iskazuju toliko veliko nezadovoljstvo organizacijskim problemima kao što ga iskazuju ispitanici stariji od 30 godina ($M = 28,14$; $sd = 5,03$). Nije se pokazala statistički značajna razlika između mlađih i starijih učitelja u produženom boravku s obzirom na *slobodu u radu* ($t = 0,334$, $df = 133$, $p > 0,05$), *individualizirani pristup učenicima* ($t = 0,079$, $df = 133$, $p > 0,05$), *neuvažavanje učitelja-voditelja produženog boravka* ($t = -1,539$, $df = 133$, $p > 0,05$) i *uvjete rada* ($t = -1,403$, $df = 133$, $p > 0,05$).

Rezultati istraživanja pokazali su da ne postoji statistički značajna razlika između učitelja s visokom i višom stručnom spremom s obzirom na *slobodu u radu* ($t = -0,436$, $df = 133$, $p > 0,05$), *individualizirani pristup učenicima* ($t = -0,431$, $df = 133$, $p > 0,05$), *organizacijske probleme* ($t = -0,897$, $df = 133$, $p > 0,05$), *neuvažavanje učitelja-voditelja produženog boravka* ($t = -1,763$, $df = 133$, $p > 0,05$) i *uvjete rada* (Mann-Whitney U test, $Z = -2,250$; $p > 0,05$).

Nije se pokazala statistički značajna razlika između učitelja koji imaju do pet godina radnog staža i učitelja s preko pet godina radnog staža s obzirom na *slobodu u radu* ($t = -0,239$, $df = 133$, $p > 0,05$) i *individualizirani pristup učenicima* ($t = 0,167$, $df = 133$, $p > 0,05$). Rezultati t-testa pokazali su da postoje razlike između učitelja početnika i ostalih učitelja s obzirom na *organizacijske probleme* ($t = -2,286$, $df = 133$, $p < 0,05$) i *neuvažavanje učitelja-voditelja produženog boravka* ($t = -2,020$, $df = 133$, $p < 0,05$), a statistički značajne razlike s obzirom na *uvjete rada* nisu pronađene ($t = -0,804$, $df = 133$, $p > 0,05$). Ispitanici s radnim stažem do pet godina ($M = 25,72$; $sd = 6,12$) ne iskazuju toliko veliko nezadovoljstvo *organizacijskim problemima* kao što to iskazuju ispitanici s radnim stažem od

preko pet godina ($M = 27,98$; $sd = 5,17$). Također, ispitanici s radnim stažem do pet godina ($M = 12,0392$; $sd = 3,90$) ne iskazuju toliko veliko nezadovoljstvo *nevažavanjem učitelja-voditelja produženog boravka* kao što to iskazuju učitelji s radnim stažem od preko pet godina ($M = 13,52$; $sd = 4,27$). Navedeno se može objasniti time što su učitelji s dužim radnim stažem dulje vremena upoznati s problemima koji postoje na poslu, vide da se situacija ne mijenja nabolje, što rezultira njihovim većim nezadovoljstvom.

Istraživanje je pokazalo da postoji statistički značajna razlika u nezadovoljstvu *organizacijskim problemima* (Mann-Whitney U-test, $Z = -2,152$; $p < 0,05$) između ispitanika s obzirom na godine rada u produženom boravku. Učitelji koji rade duže u produženom boravku (više od pet godina) više se žale na *organizacijske probleme* ($M = 28,85$; $sd = 4,12$) od učitelja koji rade u produženom boravku manje od pet godina ($M = 26,4$; $sd = 6,03$). Kada se uzme u obzir i statistički značajna razlika s obzirom na nezadovoljstvo *organizacijskim problemima* s obzirom na dob, očito je kako se na organizacijske probleme žale stariji ispitanici koji duže rade u produženom boravku, a koji zbog svog radnog iskustva zasigurno primjećuju kako bi se sam produženi boravak mogao organizirati na bolji način.

Ne postoji statistički značajna razlika u čimbenicima zadovoljstva učitelja u produženom boravku s obzirom na mjesto zaposlenja; *sloboda u radu* ($t = -1,482$, $df = 133$, $p > 0,05$) i *individualizirani pristup učenicima* ($t = -1,410$, $df = 133$, $p > 0,05$). Međutim, sva tri faktora nezadovoljstva pokazala su se statistički značajnima s obzirom na mjesto zaposlenja učitelja u produženom boravku. Utvrđena je statistički značajna razlika između učitelja koji rade u Zagrebu i učitelja koji rade izvan Zagreba s obzirom na *organizacijske probleme* ($t = 2,456$, $df = 133$, $p < 0,05$), *nevažavanje učitelja-voditelja produženog boravka* ($t = 2,744$, $df = 133$, $p < 0,01$) i *uvjete rada* ($t = 2,412$, $df = 133$, $p < 0,05$). Rezultati istraživanja upućuju na to da su čimbenici nezadovoljstva radom u produženom boravku za učitelje koji rade u Zagrebu mnogo veći nego za učitelje koji rade u drugim gradovima. Učitelji koji rade izvan Zagreba ($M = 25,33$; $sd = 5,69$) ne iskazuju toliko veliko nezadovoljstvo *organizacijskim problemima* kao učitelji koji rade u Zagrebu ($M = 27,88$; $sd = 5,46$). Također, učitelji koji rade izvan Zagreba ($M = 11,48$; $sd = 4,10$) ne iskazuju toliko veliko nezadovoljstvo njihovim *nevažavanjem u produženom boravku*, za razliku od učitelja koji rade u Zagrebu ($M = 13,59$; $sd = 4,08$). Učitelji koji rade u Zagrebu ($M = 11,21$; $sd = 2,82$) nezadovoljniji su *uvjetima rada* od učitelja koji rade izvan Zagreba ($M = 9,88$; $sd = 3,19$). Dobiveni rezultati zasigurno bi se mogli objasniti time što grad Zagreb ima najveći broj osnovnih škola u kojima je organiziran produženi boravak. Samim su time i odgojno-obrazovne skupine brojnije pa je to mogući uzrok većeg nezadovoljstva među učiteljima-voditeljima produženog boravka u gradu Zagrebu.

4.4. Prelazak učitelja iz produženog boravka u razrednu nastavu

Istraživanjem se željelo ispitati žele li učitelji koji rade u produženom boravku prijeći iz njega u razrednu ili predmetnu nastavu i analizirati navedene razloge. Istraživanjem je utvrđena statistički značajna razlika među učiteljima koji rade u produženom boravku s obzirom na prelazak iz produženog boravka u razrednu ili predmetnu nastavu ($t = 22,011$, $df = 134$, $p < 0,01$). Analiza rezultata pokazala je da bi 65,2 posto ispitanika prihvatilo ponudu ako bi im sutra bila ponuđena mogućnost prelaska iz produženog boravka u razrednu ili predmetnu nastavu. Takvu ponudu ne bi prihvatilo 13,3 posto ispitanika, dok je 21,5 posto njih navelo da ne zna bi li ili ne prešli iz produženog boravka u razrednu ili predmetnu nastavu.

Kao potencijalne razloge prelaska iz produženog boravka u razrednu ili predmetnu nastavu ispitanici najčešće navode sljedeće: želju za vlastitim razrednim odjelom i za radom u nastavi; to što za rad u produženom boravku nisu školovani te ne mogu u potpunosti primjenjivati stečene kompetencije; rad u produženom boravku ne shvaća se ozbiljno od ostalih kolega i roditelja; nesigurno radno mjesto jer opstanak produženog boravka ovisi o broju djece i subvenciji lokalne uprave i samouprave; plaće koje kasne; neodgovarajuće radno vrijeme; osjećaj manje vrijednosti, osobnog zadovoljstva i korisnosti; teže je raditi s učenicima u produženom boravku jer su umorniji i manje disciplinirani od učenika u razrednom odjelu; loša organizacija rada; monotonost i zasićenje radom jer se najčešće radi s učenicima prvog i drugog razreda; općenito loše mišljenje o produženom boravku koje vlada u društvu; za vrijeme rada, koji je vremenski duži u produženom boravku, učitelji nemaju stanku; u razrednoj je nastavi lakše raditi; prevelike odgojno-obrazovne skupine; učitelji u produženom boravku nemaju utjecaj na odlučivanje o uspjehu učenika. Ispitanici koji su se izjasnili da ne bi prešli iz produženog boravka u razrednu ili predmetnu nastavu kao glavne razloge navode: odgovarajuće radno vrijeme, fleksibilnost i način rada; ljubav prema radu u produženom boravku; mogućnost izražavanja vlastite kreativnosti; jer nemaju odgovornosti u ocjenjivanju učenika i zato što se mogu više posvetiti svakom učeniku. Ispitanici koji su bili neodlučni i razrednu nastavu i produženi boravak smatraju jednako vrijednima te u svakom obliku rada nalaze prednosti i nedostatke.

5. Zaključak

Iako vlada opće stajalište da je produženi boravak čuvalište učenika, mjesto u kojem oni pišu domaću zadaću i hrane se, u njemu se stječu razne navike, uče mnoge vještine i razvijaju brojne sposobnosti. Svakim danom sve je više učenika

korisnika produženog boravka, a situacija u organizaciji produženog boravka ne mijenja se. Učenici koji su uključeni u njega često borave u školi i više od devet sati. Zbog toga je vrlo važno da se u produženom boravku osjećaju ugodno i zadovoljno jer tada učenici školu ne percipiraju samo kao mjesto učenja nego i mjesto življenja. Rad u produženom boravku velik je izazov za učitelje koji rade u njemu.

Provedenim istraživanjem utvrđeno je da učiteljima koji rade u produženom boravku *sloboda u radu* te *individualizirani pristup učenicima* predstavljaju čimbenike zadovoljstva. S druge pak strane, *organizacijski problemi*, *neuvažavanje učitelja-voditelja produženog boravka* i *uvjeti rada* kao čimbenici nezadovoljstva učitelja radom u produženom boravku upućuju na nužnost hitnih promjena u tom segmentu hrvatskoga školstva. Također je utvrđeno da bi 65,2 posto ispitanika prešlo iz produženog boravka u razrednu ili predmetnu nastavu, dok je 21,5 posto njih neodlučno. Da postoje problemi u organizaciji produženog boravka, govori i podatak da čak 69,6 posto ispitanika radi s odgojno-obrazovnom skupinom koja broji više od 20 učenika, a preporučuje se da ona ima do 20 učenika. Dobiveni podaci upućuju na to da su potrebne promjene, i to u organizaciji samog produženog boravka te statusa učitelja koji u njemu rade.

Nadalje, potrebno je upotpuniti učiteljeva metodička znanja o takvu obliku rada jer su učiteljima za rad u produženom boravku potrebija znanja iz pedagoško-psiholoških predmeta a ne iz raznih metodika, što bi se moglo postići organiziranjem redovitih stručnih skupova. Prije su učitelji na rad u produženi boravak dolazili rotacijom, odnosno dogovorenom izmjenom svake druge, treće ili četvrte godine. Mnogi učitelji koji rade u produženom boravku smatraju da bi se trebala ponovno uvesti ta mogućnost. To bi moglo biti privremeno rješenje kojim bi se smanjilo postojeće nezadovoljstvo i demotiviranost učitelja-voditelja produženog boravka.

Literatura

1. Državni pedagoški standard (2008.), Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, www.public.mzos.hr/lgs.axd?t=16&id=14548 (posjet 17.4.2011.)
2. Jugović, Bosiljka; Puževski, Valentin; Marčinko, Đurđa (1967.): *Produženi boravak učenika u osnovnoj školi*, Zagreb: Školska knjiga.
3. Koraj, Z. (1985.): *Integracija nastave i učenja u cjelodnevnom boravku*. Zagreb: Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske.
4. Lovrentjev, Anamarija (2005.a): *Škola koja voli mene 1*, Zagreb: DiVič.
5. Lovrentjev, Anamarija (2005.b): *Škola koja voli mene 2*, Zagreb: DiVič.
6. Maršić, Ivan (2007.): Koliko su učitelji zadovoljni svojim poslom. *Školski vjesnik* 56 (04): 543-554.
7. Matijević, Milan (2006.): *Alternativne pedagogije i boravak učenika u školi*, Hrvatska znanstvena bibliografija, <http://bib.irb.hr/mzos/prikazi-rad?&rad=261309> (posjet 17.4.2011.)
8. Ololube, Nwachukwu Prince (2006.): *Teachers Job Satisfaction and Motivation for School Effectiveness: An Assessment*, The University of South Carolina Aiken <http://www.usca.edu/essays/vol182006/F.pdf> (posjet 17.4.2011.)
9. Puževski, V. (1968.): *Pristup organizaciji produženog boravka u osnovnoj školi*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
10. Puževski, Valentin (2002.): *Škola otvorenih vrata*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
11. Radeka, Igor; Sorić, Izabela (2006.): Zadovoljstvo poslom i profesionalni status nastavnika. *Napredak* 147 (02): 161-177.
12. Seme, Zdenka (2001.) Problemi u organizaciji produženog boravka, u: M. Matijević (ur.), *Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu*, Zagreb: Učiteljska akademija, str. 363-370.
13. Seme, Zdenka (2002.) Uloga učitelja i odgojno-obrazovnog procesa u produženom boravku učenika i razvoj kvalitetne humane osnovne škole, u: M. Matijević (ur.), *Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu*, Zagreb: Učiteljska akademija, str. 207-212.
14. Tucman, Svjetlana (2009.): *Povezanost školskog ozračja sa zadovoljstvom roditelja produženim boravkom djece u školi*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu.
15. Vidić, Tomislava (2010.): Učiteljske percepcije učeničkih ponašanja: (ne)poštivanje, socijalizacija i pozornost na satu. *Život i škola* 56 (23): 77-90.
16. Vučak, Slavko (1995.): Cjelodnevni boravak učenika u osnovnoj školi: teorijska polazišta i praktične mogućnosti. *Napredak* 136 (01): 51-56.

UDK 371.15:373.32

Original scientific article

Accepted: 21st May 2011

Confirmed: 3rd November 2011

FACTORS OF TEACHERS' SATISFACTION AND DISSATISFACTION WITH THEIR WORK IN EXTENDED DAY PROGRAMME

Karolina DOUTLIK, extended day program teacher

“Ivan Benković“ Primary School

Hrvatskog preporoda bb, Dugo Selo

e-mail address: karolina.doutlik@gmail.com

Summary: *Extended day program is an optional form of education intended for lower class students, which takes place before or after regular lessons. During extended day program students complete their school obligations, have meals and, with the professional guidance of their teachers, spend their free time in quality and diverse manner. The research was conducted on the sample of 135 extended day program teachers employed in primary schools throughout Croatia. The aim of the research was to determine main job satisfaction and dissatisfaction factors of extended day program teachers as well as differences between satisfaction and dissatisfaction levels among respondents regarding their gender, age, education, total years of service, years of service in extended day program and place of employment. It has been determined by factor analysis that the main satisfaction factors for teachers working in extended day program were: freedom in work and individualized approach to students while the dissatisfaction factors were: organizational problems, disregard of extended day program teachers and work conditions.*

Key words: *teacher dissatisfaction, extended day program, job satisfaction, teacher satisfaction*

